

Qarakilsə (Sisian) toponimlərinin etimoloji xüsusiyyətləri

Elnurə Hüseynova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
E-mail: elnure.huseynova@mail.ru

Annotasiya. *Qarakilsə* (dəyişdirilmiş hal-hazırkı adıyla *Sisian*) Azərbaycan diyarı olmaqla, ermənilər tərəfindən işğal edilmiş tarixi əzəli torpağımızdır. Toponimlərin təhlilinə keçməzdən əvvəl *Qarakilsə* bölgəsinin yerləşdiyi İrəvan əyalətinin qısa tarixinə nəzər yetirək. İrəvan xanlığının yerləşdiyi yer *Çuxursəd bəylərbəyliyin*in ərazisini əhatə edirdi. 1578-1590-cı illərdə Osmanlı-Səfəvi müharibələri zamanı, 1585-ci ildə *Çuxursəd bəylərbəyliyi* Osmanlı imperiyası tərəfindən ilhaq edilir. Bunun şərafinə Topqarı Sarayında Rəvan köşkü ucaldılmışdır. *Çuxursəd bəylərbəyliyin*in Osmanlıya ilhaq edilməsindən sonra onun adı *Rəvan* olaraq (1590-cı ildə qələmə alınmış “*Rəvan əyalətinin müfəssəl dəftəri*”, 1595-ci ildə “*Rəvan əyalətinin icmal dəftəri*”, 1603-cü ildə “*Dəftəri Sicili Livayi Rəvan*” kimi yazılmışdır) yer almağa başlamışdır. XIX əsr rus və erməni mənbələrində *İrəvan* əyalətinin adı *Ayravan / Aravan / Ervan / Erlevant / Ravant / İrvan*, Avropa mənbələrində isə *İrrivan* olaraq qeyd edilmişdir [6, s.31].

Açar sözlər: İrəvan əyaləti, *Qarakilsə* toponimi, *Sisian* rayonu, etnotoponimlər, fitotoponimlər, orotoponimlər, erməniləşdirilmiş toponimlər

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 07.06.2024; qəbul edilib – 21.06.2024

Etymological characteristics of Garakilsa (Sisian) toponyms

Elnura Huseynova

Doctor of Philosophy in Philology
Institute of Linguistics named after Nasimi of ANAS
E-mail: elnure.huseynova@mail.ru

Abstract. Garakilsa (now called Sisian, changed by Armenians) is the historical land of Azerbaijan, which is currently under Armenian occupation. Before proceeding to the analysis of the toponyms located in this area, take a look at the brief history of Irevan province, where the Garakilsa region is located. Thus, the location of the Irevan khanate covered the territory of Chukhursad Beylarbeyi. In turn, during the Ottoman-Safavid wars in 1578-1590, in 1585 Chukhursad Baylarbeyi was annexed by the Ottoman Empire. In honor of this, the main palace of the sultans of the Ottoman Empire at that time, the Ravan pavilion was erected in the Topkapı palace, where all internal and external issues were resolved. After the annexation of Chukhursad Beylarbeyi to the Ottoman Empire, its name was recorded as Ravan (in historical sources such as “Detailed notebook of Ravan province” written in 1590, “Overview notebook of Ravan province” in 1595, “Dafteri Sicili Livayi Ravan” in 1603) started to receive. In XIX century Russian and Armenian sources, the name of Irevan province is mentioned as *Ayravan / Aravan / Ervan / Erlevant / Ravant / Irvan* and in European sources it is mentioned as *Irrivan*.

Keywords: İrevan province, Garakilsa toponym, Sisian region, ethnotoponyms, phytotoponyms, orotoponyms, Armenianized toponyms

Article history: received – 07.06.2024; accepted – 21.06.2024

Giriş / Introduction

Qarakilsə toponiminə yalnız Qərbi Zəngəzurdə mövcud olmuş rayonun deyil, eyni zamanda İrəvan bölgəsinin bir neçə kənd adlarında da rast gəlinir. Zəngəzur, İrəvan toponimlərinin başlıca tədqiqatçıları olan İ.Bayramov, Q.Qeybullayev və B.Budaqovun tədqiqatlarına nəzər yetirdikdə bu oykonimin etimologiyasının yerləşdiyi ərazidə albanlar tərəfindən qara

daşla tikilmiş kilsədən aldığı görmək olar [3, s.92]. Qarakilsə rayonu Qərbi Azərbaycanda böyük ərazi vahidlərindən olmaqla hazırkı Zəngəzur bölgəsinin 1/3 hissəsini təşkil edir. Ərazi cənub-şərqdən *Gorus*, cənubdan *Qafan*, şimal-qərbdən *Naxçıvan* və *Dərələyəz* ilə həmsərhəddir.

Əsas hissə / Main Part

Qarakilsə oykoniminə Zəngəzurdə yerləşən bir neçə kəndin adında rast gəlmək mümkündür. Belə ki, İrəvan quberniyasının *Eçmiədzin qəzasının Abaran* rayonunda mövcud olmuş **Qarakilsə** kəndinin adı 1590-cı ildə erməniləşdirilərək *Hartavan* olmuşdur.

Digər bir eyniadlı kənd yaşayış məskəni *İrəvan quberniyasının Aleksandropol qəzasının hal-hazırkı Kalinino* rayonunda yerləşən kənd olmuşdur. Kəndin adı bir qisim mənbələrdə **Qarakilis** olaraq qeyd edilmişdir. Bu ərazidə iki Qarakilsə kəndi olduğuna görə, fərqləndirmək üçün el arasında onlara **Böyük** və **Kiçik Qarakilsə** kənd adları qoyulmuşdur. Belə ki, 1935-ci ildə **Böyük Qarakilsə** kəndinin adı dəyişdirilərək, *Kirovakan* [3, s.69], **Kiçik Qarakilsə**nin adı ilk öncə *Pokr Qarakilsə*, daha sonra – 1946-cı ildə *Azatan* adlandırılmışdır.

Kiçik Qarakilsə toponiminin tarixinə nəzər yetirsək, qeyd etməliyik ki, bu ərazilər tarixən azərbaycanlıların yaşadığı torpaqlar olsa da, əhalinin böyük bir qismi 1826-cı il Rus-İran müharibələri zamanı kənddən qovulmuş, 1829-1830-cu illərdə Türkiyənin Qars və ətraf ərazilərindən ermənilərin bu torpaqlara kütləvi köçləri başlamışdır.

Həmçinin **Böyük Qarakilsə** rayonu 1930-cu ildə təşkil olunmuş, lakin 1935-ci ildə adı *Kirovakan rayonu* olaraq dəyişdirilmişdir [5, s.46]. Rayon 1962-ci ildə ləğv edilmiş, 1964-cü

ildə yenidən bərpa olunmuş, 1995-ci ilə kimi isə yeni adla – *Quqark* rayonu olaraq adlandırılmışdır. Türk mənşəli toponimlərimizin erməni adları ilə dəyişdirilməsi onomastik vahidlərin təhrifinə səbəb olmuşdur.

Bir başqa **Qarakilsə** toponiminə *Vorontsovka* bölgəsində (1935-ci ildə *Kalinino* olaraq adı dəyişdirilmişdir) rast gəlinir. Bu kəndin adı isə 1978-ci ildə *Lernhovit* olaraq dəyişdirilmişdir [3, s.92].

Qarakilsə Zəngəzur əyalətinin 7 əsas bölgəsindən biri olmuşdur. XX əsrin əvvəllərində ərazisi: *Laçın, Gorus, Sisyan, Qafan, Qubadlı, Meğri* və *Zəngilan* bölgələrinə ayrılmaqla, toplam 6829,7 verst təşkil edirdi. Zəngəzur əyaləti Sovetlər dönməində təkrarən iki hissəyə ayrılır: **Azərbaycana:** *Qubadlı, Laçın, Zəngilan*; **Ermənistana:** *Qafan, Gorus, Sisyan (Qarakilsə) və Meğri rayonları* verilir. Bundan başqa, Zəngəzur toponimlərinin bir qisminə bolşevik qəhrəmanlarının adı verilərək, tarixi təhrif olunmuşdur. Bunlara: *Gümrü – Aleksandropol, Böyük Qarakilsə – Kirovakan* misal ola bilər [5, s.6].

Türk tarixinin silinməsi naminə bəzən toponimlərin iki dəfə erməni adları ilə dəyişdirilməsini, yəni ilkin türk adının erməniləşdirilib, daha sonra başqa bir erməni adının qoyulmasını görmək olar. Belə ki, digər **Böyük Qarakilsə** oykonimi ermənilər tərəfindən əvvəl *Makara-*

şen, daha sonra *Lernapat* olaraq dəyişdirilmişdir.

Bununla yanaşı, **Qarakilsə** toponimi *Amasıya rayonunda kənd* adı olmuşdur. Bu ad **İlli Qarakilsə** vahidindən öncə **İlli**, 1978-ci ildə *Hoğmik* adını almışdır. **İlli Qarakilsə** toponiminin etimologiyasına nəzər yetirdikdə bu ad *il / el, qara* və *kilsə* sözlərinin birləşməsindən əmələ gələrək, hərfi mənada *Qarakilsədə yaşayan el / Qarakilsədə yaşayan tayfa* mənalarını verir.

Düzkənd (adı 1945-ci ildə dəyişdirilərək *Axuryan* olmuşdur) rayonunda yerləşən **Türk Qarakilsə** kəndinin də adı 1935-ci ildə dəyişdirilərək *Axurik* qoyulmuşdur. Kənddə 1886-cı ildə 410 azərbaycanlı yaşamış olsa da [4, s.91], 1918-ci il qırğınları və kütləvi deportasiyalar nəticəsində ərazinin etnik tərkibi Türkiyənin Qars və ətraf bölgələrindən gələn ermənilər hesabına dəyişmişdir.

Digər bir Qarakilsə adının yer aldığı oykonimə *Qızıl qoç* rayonunda (rayonun adı 1938-ci ildə dəyişdirilərək *Verin Qukasyan* qoyulmuşdur) **Üçüncü Qarakilsə** olaraq rast gəlinir. Lakin əfsuslar olsun ki, bu toponim də 1935-ci ildə erməniləşdirilərək *Dzoraşen* adlandırılmışdır.

Yuxarıda Zəngəzur mahalında yer alan digər Qarakilsə kənd toponimlərinin necə və hansı tarixlərdə erməni adları ilə dəyişdirilməsini qeyd etdik. İndi isə **Qarakilsə (Sisian) rayonu**nda yer almış tarixi toponimlərimizin adları və onların hansı tarixlərdə erməni adları ilə əvəz edilməsini qeyd edəcəyik. **Qarakilsə rayonu** *Qərbi Zəngəzur bölgəsinə* daxil olan tarixi toponimlərimizdən biri olmuşdur. Ərazinin coğrafi yerləşməsi dağlıq olmaqla, *Zəngəzur* və *Bərgüşad dağ silsilələri* arasında yerləşir. Bölgənin hündürlüyü 1400-2300 m arasında dəyişməklə, ən hündür zirvəsi *İşıqlı dağı*dir. Ərazidən Zəngəzurun ən bol sulu çaylarından olan *Bazarçay* keçir. Dağlıq relyefdən axan çay bir sıra şlalələrin əmələ gəlməsinə yol açmışdır. Bunlardan ən böyüyü *Şəki şlaləsidir*. Mövcud şlalə adını Qarakilsə rayonu ərazisində yerləşən *Şəki kəndindən* götürmüşdür.

Qarakilsə rayonu 1930-cu ildə təşkil olunmuş, 1940-cı ildə isə *Sisian* olaraq adlandırılmışdır. Rayonun mərkəzi eyni adı daşıyan *Sisian* şəhəridir [9]. 1914-cü il əhalinin siyahıya alınmasına əsasən şəhərdə 866 nəfər Azərbaycanlı

canlı yaşamış, lakin 1918-ci il soyqırımı, XX əsrin 30-cu illərində baş verən və nəhayət, son 1988-ci ildə azərbaycanlıların məcburi sürətdə deportasiyası nəticəsində ərazi tamamilə erməniləşdirilmişdir [3, s.93].

Qarakilsə rayonunda mövcud olmuş kəndlər:

- 1) *Alılı / Əlili*;
- 2) *Şıxlar / Şeyxlər*;
- 3) *Qarakilsə*;
- 4) *Şenadağ / Şinadağ*;
- 5) *Məliklər / Məlikli*;
- 6) *Darabas / Dərəbas*;
- 7) *Saybalı*;
- 8) *Məzrə*;
- 9) *Ağkənd*;
- 10) *Ərəfsə*;
- 11) *Təzəkənd*;
- 12) *Urud*;
- 13) *Dəstəgird / Dəstəgerd*;
- 14) *Sofulu*;
- 15) *Şam*;
- 16) *Ağudi / Ağdü*;
- 17) *Uz*;
- 18) *Comərdli*;
- 19) *Şəki*.

- 1) *Alılı / Əlili* – rayon mərkəzindən 4 km məsafədə olan kəndin adına yazılı qaynaqlarda ilk dəfə “İrəvan əyalətinin icmal dəftərində” rast gəlinir. Quruluşca sadə olan bu etnotoponim *kəngərli türk tayfası əlilidən* əmələ gəlmişdir. Kəndin adı 1935-ci ildə dəyişdirilərək *Salvard* olmuşdur.
- 2) *Şıxlar / Şeyxlər* – rayon mərkəzindən 13 km cənub-qərbdə yerləşən toponiminin adı “İrəvan əyalətinin icmal dəftərində” *Şeyxlər* olaraq qeyd olunur. Sadə quruluşlu etnotoponim *qazax türk tayfası olan şeyxlər (şıxlar)* etnonimindən törəmişdir. Kəndin adı 1940-cı ildə *Qızıl Şəfəq*, 1991-ci ildə isə *Torunik* olaraq dəyişdirilmişdir.
- 3) *Qarakilsə* – eyniadlı rayonun tərkibində yer almaqla, toponim adını *albanların qara daşdan tikdiyi kilsədən* almışdır. Hazırda *Sisian* rayonunun mərkəzi şəhər tipli qəsəbə statusundadır. “İrəvan əyalətinin icmal dəftərində” adı qeyd olunmuşdur. 1940-cı ildə adı *Sisavan / Sisian*

- / *Atsavan*, daha sonra *Sisyan* olaraq adlandırılmışdır.
- 4) **Şenadağ / Şinadağ** – rayon mərkəzindən 35 km məsafədə yerləşən kənddir. Oykönim mürəkkəb quruluşlu *orotoponim*dir (*relyef əsasında verilmiş yer adına – orotoponim* deyilir). Toponim qədim türk dilində mövcud olan iki sözün: *şen / şin* ilə *tağ* birləşməsi nəticəsində əmələ gəlmişdir. Öz növbəsində, qədim türk dilində *şen / şin – qəsəbə, kənd, oba, yurd tağ* – isə *dağ, hündür zirvə* sözlərinin işlənməsindən əmələ gələrək, *hündürdə yerləşən yer* mənasını ifadə edir. Kəndin adı 1940-cı ildə Azərbaycan dilində ifadə etdiyi mənanın ermənicə qarşılığı olan *Lernaşen* olaraq dəyişdirilmişdir.
- 5) **Məliklər / Məlikli** – olaraq adlandırılan kənd quruluşca sadə etnotoponim olmaqla, adını *məliklər / məlikli* etnonimindən alır. Kəndin əhalisinin böyük bir hissəsi XX əsrin əvvəllərində ard-arda baş vermiş erməni silahlı dəstələrinin hücumları nəticəsində öldürülmüş və ya köç etməyə vadar edilmişdir. 1930-cu ildə adı erməniləşdirilərək *Spandaryan* olmuşdur.
- 6) **Darabas / Dərəbas** – rayon mərkəzindən 29 km məsafədə yerləşməklə, “İrəvan əyalətinin icmal dəftərində” adı *Dərəbaz* adlandırılır. Quruluşca mürəkkəb orotoponimdir. Toponim *dərə* və *baş / bas* sözlərindən əmələ gəlmişdir. Öz növbəsində, *dərə* – hal-hazırkı mənası ilə eyni məhfumu ifadə edərək, *iki dağ arasında çuxur, bas* – isə *baş / zirvə* mənasını bildirməklə, *yüksəkdə yerləşən yer* mənasını ifadə edir. Türkmənçay müqaviləsi ilə kəndin demoqrafik vəziyyəti Türkiyədən gələn ermənilər hesabına sürətlə artmışdır. 1916-1918-ci illərdə kənd ermənilər tərəfindən soyqırma məruz qalmış, 1946-cı ildə isə adı dəyişdirilərək *Darbas / Darvaza* adlandırılmışdır.
- 7) **Saybali** – rayon mərkəzindən 25 km məsafədə yerləşən bu kəndin adı mürəkkəb quruluşlu orotoponimdir. Toponim qədim türk dilində *düzənlik, səhra* mənasını bildirən *say* sözü ilə *şəhər məfhumunu* ifadə edən **balı** sözlərinin birləşməsi ilə əmələ gəlmişdir. Türkmənçay Müqaviləsi sonrası gələnlər hesabına əhalisi sürətlə erməniləşmişdir. 1946-cı ildə adı erməniləşdirilərək *Sarnakunk* adlandırılmışdır.
- 8) **Məzrə** – rayon mərkəzindən 10 km məsafədə yerləşən relyef əsaslı orotoponimdir. Toponim *məzrə* sözündən əmələ gələrək, *əkin sahəsi* mənasını verir. 1946-cı ildə adı erməniləşdirilərək *Bartsravan* adlandırılmışdır.
- 9) **Ağkənd** – rayon mərkəzindən 5 km məsafədə yerləşən kəndin adı mürəkkəb quruluşlu orotoponimdir. Toponim *kiçik* mənasını bildirən **ağ** və hal-hazırkı **kənd** sözünün birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Türkmənçay müqaviləsi ilə ermənilərin kəndə kütləvi köçlərinin başlanması səbəbindən yerli əhali deportasiya olunmuş və 1948-ci ildə adı dəyişdirilərək *Aşotavan* adlandırılmışdır.
- 10) **Ərəfsə** – rayon mərkəzindən 20 km məsafədə yerləşən kəndin adı “İrəvan əyalətinin icmal dəftərində” *Ərəfsəcik / Ərəvsə* olaraq qeyd olunmuşdur. Toponimin etimologiyasına dair iki əsas görüş mövcuddur. Birinci görüşə görə, kəndin adı *kəngərli türklərindən olan ərəfsəli* etnonimi əsasında formalaşmışdır. Bu görüşün tərəfdarları *Culfa rayonunun* ərazisində də *Ərəfsə kəndinin* olduğunu və bu kəndin adını *eyni kəngərli tayfasından olan ərəfsəli*lərdən əmələ gəldiyini vurğulayırlar. Digər bir görüşə görə, Culfada yerləşən Ərəfsə kəndi *Sofulu tayfasının nümayəndələrindən* təşkil olunmuşdur. Ərəfsə toponiminin etimoloji şərhlərindən biri də onun *qədim xet dilində kiçik ölkə, qala* mənasında işlənməsidir. Sisian və Culfada yerləşən Ərəfsə kəndi sakinləri digər Ərəfsə kəndinin sakinlərini öz aralarında digər kəndi nəzərdə tutaraq, “*O üzü Ərəfsə*” adlandırmışlar [9]. Kəndin adı 1968-ci ildə erməni dilindəki tələffüz formasına müvafiq olaraq *Arevis* şəklində dəyişdirilmişdir.
- 11) **Təzəkənd** – rayon mərkəzindən təxminən 8 km məsafədə yerləşən yaşayış məskənidir. **Təzə** və **kənd** sözlərinin birləş-

- məsindən əmələ gəlmiş mürəkkəb quruluşlu toponimdir. Azərbaycanlıların kəndi birdəfəlik tərk etməsi 1905-1906-cı illər deportasiyası zamanı baş vermişdir. Hal-hazırda ermənilərdən təşkil olunmuş kəndin əhalisinin sayı 200 nəfərdən artıqdır. Kəndin adı ilk öncə *Tazagyuş*, daha sonra – 1968-ci ildə *Tasik* olaraq dəyişdirilmişdir.
- 12) **Urud** – rayon mərkəzindən 15 km məsafədə yerləşən kəndin adı mürəkkəb quruluşlu olmaqla, *dağ / təpə* mənasını bildirən **ur** və *yer* məhfumunu ifadə edən qədim türk dillərində mövcud olmuş – **ud** şəkilçisinin birləşməsindən əmələ gəlməklə, *dağlıq ərazidə salınan kənd* mənasını bildirir. Digər bir görüşə görə, toponim tarixçi Ptolomeyin eyni ərazidə yaşadıklarını qeyd etdiyi *ud tayfalarının* adı ilə bağlıdır. Kəndin adı 1968-ci ildə dəyişdirilərək *Vorotan* olmuşdur.
- 13) **Dəstəgerd / Dəstəgird** – rayon mərkəzindən 7 km məsafədə yerləşən kəndin adı quruluşca sadə orotoponimdir. Toponim *qaraçorlu türk tayfasının bərgüşad qolundan olan dəstəgird* etnonimi ilə bağlıdır. Adı dəyişdirilərək *Dastakert* olmuşdur.
- 14) **Sofulu** – rayon mərkəzindən 18 km aralıda yerləşən kəndin adı sadə quruluşlu etnotoponimdir. Toponim öz adını *sofulu türk tayfasından* almış, sonra təhrif edilərək *Soflu* formasına salınmışdır.
- 15) **Şam** – rayon mərkəzindən 22 km aralıda yerləşən kəndin adı quruluşca sadə fito-
- toponimdir (*flora leksikası əsasında əmələ gələn toponimlərə fitotoponim deyilir*). Toponim türk dillərində *ağac* mənasını verən **şam** sözündən törəmişdir. Sonra təhrif edilərək *Şamb* formasını almışdır.
- 16) **Ağudi / Ağdü** – rayon mərkəzindən 5 km məsafədə yerləşən kəndin adı quruluşca mürəkkəb etnotoponimdir. Toponim *yüksək, uca* mənasını verən **ağ** sözü ilə *türk tayfası olan udi / uti* birləşməsi əsasında əmələ gəlmişdir. Kəndin adı 1991-ci ildə təhrif edilərək *Aqitu* adını almışdır.
- 17) **Uz** – rayon mərkəzindən 2 km məsafədə yerləşən kəndin adı sadə quruluşlu etnotoponimdir. Toponim *eyniadlı qədim türk tayfalarının adı* ilə bağlıdır. Adı 1991-ci ildə dəyişdirilərək *Uyts* olmuşdur.
- 18) **Comərdli** – rayon mərkəzindən 18 km məsafədə yerləşən kəndin adı quruluşca sadə etnotoponimdir. Belə ki, *kənd qurucusu olan Comərd kişinin adı* ilə bağlıdır. Kəndin sakinləri iki qardaş: *Kərbəlayı Comərd* və *Alagöz Məhəmmədin* törəmələridir. Kəndin adı 1991-ci ildə dəyişdirilərək *Tanahat* olmuşdur.
- 19) **Şəki** – rayon mərkəzindən 19 km məsafədə yerləşən kəndin adı “İrəvan əyalətinin icmal dəftərində” *Şəlat* olaraq qeyd olunmuşdur. Kəndin ərazisində eyniadlı şəlalə vardır. Quruluşca düzəltmə fitotoponim olan kəndin adı qədim türk dillərində **şellix** sözündən əmələ gəlməklə *qalın meşə* mənasını bildirir. Adı təhrif edilərək *Şaqat* olmuşdur.

Nəticə / Conclusion

Qarakilsə (Sisian) rayonunda yerləşən kənd adlarının tədqiqi bizə bu adların hamısının tarixi kökünün türk mənşəli olduğunu deməyə əsas verir. Belə ki, bəzi adlar qədim türk və ya müasir ədəbi dilimizdə işlənən sözlərdən, bəziləri isə türk mənşəli etnosların adından təşəkkül tapmışdır. Öz növbəsində qeyd edilməlidir ki, ermənilərin oykonimlərinin adını təhrif etmələri sistemli şəkildə aparılmış, öncə kiçik yaşayış məskənlərinin, kəndlərin adı təhrif edilmiş, daha sonra nisbətən böyük, qəsəbə, rayon tipli yaşayış məskənlərinin adı dəyişdirilmişdir. Türk izini bu torpaqlardan hər aspektdə silməyə çalışan ermənilər öncə xalqı sürgün, depor-

tasiya, kütləvi qırğınlarla ərazini tərk etməyə məcbur etmiş, daha sonra onlara aid tarixi binaları ya yerlə-yeksan etmiş (əsasən, İslam dönəminə aid yüzlərlə məscidlər, ibadət xanalar, pirlər və s.) və ya qədim albanlara aid tarixi mirasımızı yox edərək erməniləşdirməyə çalışmış, bununla da kifayətlənməyərək, linqvistik cəhətdən türk mənşəli adları kütləvi şəkildə əhalinin ərazidən sıxışdırılıb çıxarılmasından sonra erməniləşdirmişlər. Lakin tarixi faktlar, arxiv sənədləri, yerli və əcnəbi tarixçilərin əsərlərində yer alan adların etimoloji təhlili bu yerlərin azərbaycanlılara mənsub olduğunu hər rakursdan sübuta yetirir.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti: [2 cilddə]. / R.Əliyeva, Q.Məşədiyev, E.İnanc [və b.]. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.1. – 2007. – 304 s.
2. Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti: [2 cilddə]. / R.Əliyeva, Q.Məşədiyev, E.İnanc [və b.]. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.2. – 2007. – 304 s.
3. Bayramov, İ. Qərbi Azərbaycanın türk mənşəli toponimləri / İ.Bayramov. – Bakı: Elm, – 2002. – 696 s.
4. Bünyadov, Z. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri / Z.Bünyadov, H.Məmmədov (Qaramanlı). – Bakı: Elm, – 1996. – 89 s.
5. Ələkbərli, Ə. Qərbi Azərbaycanda soyqırırma məruz qalmış toponimlərimiz / Ə.Ələkbərli. – Bakı: Elm və təhsil, – 2020. – 96 s.
6. Kazımbəyli, İ. Azərbaycanın İrəvan bölgəsi: sosial-iqtisadi və siyasi tarix (XIX-XX əsrin əvvəlləri) / İ.Kazımbəyli. – Bakı: Turxan NPB, – 2017. – 120 s.
7. Paşayev, A. Türk mənşəli beynəlmiləl onomastik vahidlər (müqayisəli onomastika) / A.Paşayev. – Bakı: AzTu, – 2017. – 215 s.
8. Rüstəmli, Ə. Zəngəzur toponimləri-tarixin izi / Ə.Rüstəmli. – Bakı: Zəka, – 2016. – 444 s.
9. www.haqqedaletterefdar.blogspot.com/2014/08/sisiyan.html?m=1

Этимологическая характеристика Каракилсинских (Сисианских) топонимов

Эльнура Гусейнова

Доктор философии по филологии

Институт языкознания имени Насими НАНА

E-mail: elnure.huseynova@mail.ru

Резюме. Каракилса (ныне называемая Сисиан, измененная армянами) – историческая земля Азербайджана, находящаяся в настоящее время под армянской оккупацией. Прежде чем приступить к анализу топонимов, расположенных на этой территории, заглянем в краткую историю Иреванской губернии, где расположен Каракилсинский район. Таким образом, расположение Иреванского ханства охватывало территорию Чухурсадского Бейларбея. В свою очередь, в ходе Османско-Сефевидских войн 1578-1590 годов, в 1585 году Чухурсад Бейларбей был аннексирован Османской империей. В честь этого во дворце Топкапы был возведен главный дворец султанов Османской империи того времени, павильон Раван, где решались все внутренние и внешние вопросы. После присоединения Чухурсада Бейларбея к Османской империи его название было записано как *Раван* (в таких исторических источниках, как «Подробная тетрадь провинции Раван», написанная в 1590 году, «Обзорная тетрадь провинции Раван» 1595 года, «Дафтери Сицилия Ливайи Раван» в 1603 г.). В русских и армянских источниках XIX века название Иреванской провинции упоминается как Айраван / Араван / Ерван / Эрревант / Равант / Ирван, а в европейских источниках – как Ириван.

Ключевые слова: Иреванская губерния, топоним Каракилса, Сисианский район, этнотопонимы, фитотопонимы, оротопонимы, арменизированные топонимы